

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 12 (2023/Kış), ss. 75-92.

Geliş Tarihi: 15 Eylül 2022

Kabul Tarihi: 5 Ocak 2023

Araştırma Makalesi/Research Article*

Refik Halit Karay'ın Kaleminden İzmir'in İşgalinin Değerlendirilmesi

Yenal ÜNAL**

Öz

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde İtilaf Devletleri adına Yunanistan tarafından işgal edilmesi Milli Mücadele tarihinde büyük bir önem taşımaktadır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi hükümlerine göre gerçekleşen bu işgal, bütün yurttaki derin bir endişe yaratmıştır. İşgalin kanlı bir biçimde yapılmış olması ve birkaç gün içinde binlerce Türk insanının katledilmesi ülke genelinde büyük tepkilere neden olmuştur. I. Dünya Savaşı yılları boyunca birbirinden binlerce kilometre uzaklıktaki cephelerde, büyük lojistik imkânsızlıklar içinde, kimi zaman yanlış sevk ve idare altında son derece sıkıntılı bir süreç yaşamış olan Türk milleti için İzmir'in işgali önemli bir dönüm noktasıdır. Bu kanlı işgal eylemiyle birlikte Türk insanı, Mondros Mütarekesi'nin ülkeye barış ve huzur getirmeyeceğini, direnç ve tepki ortaya koyulmazsa İzmir'in akıbetini birçok vatan toprağının yaşayacağı anlamıştır. İzmir'in işgalini ve bu kanlı işgal sürecinde yaşanan gelişmeleri ilk öğrenen resmî devlet görevlilerinden biri Refik Halid Karay'dır. Karay, İzmir'in işgal edildiği dönemde Damad Ferid Paşa Hükümeti döneminde Posta-Telgraf Umum Müdürü olarak görev yapmaktaydı. Dolayısıyla işgal eylemi gerçekleştiğinde İzmir'de bulunan posta memurları, yaşananları derhal merkeze bildirmişlerdir. Refik Halid de İzmir'den almış olduğu bilgileri kabine üyelerine iletmıştır. "Refik Halid Karay'ın Kaleminden İzmir'in İşgalinin Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışmada İzmir'in, Yunanlar tarafından kanlı bir biçimde işgali ile bu süreci yakından takip eden Posta-Telgraf Umum Müdürü Refik Halid Karay'ın konuya ilişkin tespit ve değerlendirmeleri çeşitli cephelerden analiz edilmiştir.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (yenalunal@yahoo.com), (Orcid: 0000-0002-2080-3228).

Anahtar Kelimeler: İzmir, İşgal, Refik Halid Karay, Milli Mücadele, Yunanistan.

An Evaluation of Refik Halid Karay's Consideration on İzmir under Occupation

Abstract

The occupation of İzmir by Greece on behalf of the Allied Powers on May 15, 1919 is of great importance in the history of the National Struggle. This occupation, which took place in accordance with the provisions of the Armistice of Mudros signed on October 30, 1918, created a deep concern throughout the country. The bloody invasion and the massacre of thousands of Turkish people in a few days caused great reactions throughout the country. The occupation of İzmir was an important turning point for the Turkish nation, which had experienced a very difficult process on the fronts thousands of kilometers away from each other during the First World War, in great logistical impossibilities, and sometimes under wrong management and administration. With this bloody act of occupation, the Turkish people realized that the Armistice of Mudros would not bring peace and tranquility to the country. They understood that if resistance and reaction were not put forth, many lands of the homeland would experience the fate of İzmir. Refik Halid Karay was one of the official state officials who was the first to know about the occupation of İzmir and the developments during this bloody occupation. Karay was serving as the General Director of Post-Telegraphy during the Damad Ferid Pasha Government during the occupation of İzmir. Therefore, when the occupation action took place, the postal officers in İzmir immediately reported what had happened to the center. Refik Halid also conveyed the information he received from İzmir to the members of the cabinet. In this study titled "An Evaluation of Refik Halid Karay's Consideration on İzmir Under Occupation", the determinations and evaluations of General Manager of Post-Telegraphy Refik Halid Karay, who closely followed the bloody occupation of İzmir by the Greeks, were analyzed from various aspects.

Keywords: İzmir, Occupation, Refik Halid Karay, National Struggle, Greece.

Giriş

Kültür adamlığı ve politikacılığıyla bilinen Refik Halid Karay, bilhassa siyasi mizah yazılarıyla etkili olmuş ve 20. yüzyıl Türkiye'sinde yetişmiş önemli şahsiyetlerden biridir. Çökmekte olan bir imparatorluğun kültürel manada yaşadığı ağır sancuları eserlerinde işleyen ve bu imparatorluğun içinden çıkan yeni Türk Devleti'nin kuruluşu aşamasında yaptığı siyasi faaliyetleri ile dönemin en önemli aktörlerinden biri olan Refik Halid, II. Meşrutiyet Dönemi ile Cumhuriyet Devri'nin başlarında yaşanan olayları, eserlerinde incelikte yorumlayarak aktarmıştır.

Çevresinde yaşanan tarihî gelişmelere ilgili bir aydın olan ve Millî Mücadele'nin muhaliflerinden biri olarak tanınan Karay kronik ve hatıra türündeki eserlerinde 20. yüzyılda Türkiye'de yaşanan siyasi, sosyal ve köklü değişimlerin Türk toplumsal yapısını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Bu köklü değişiklikler ve özellikle siyasi iradelerin toplumun her kesimine yaptığı baskıların sonucunda; nesiller arasında kopukluklar yaşanmış ve ülkede kültürel manada sağlıklı bir gelişim yaşanmamıştır.

Başlangıçta İttihat ve Terakki'nin kanlı faaliyetlerinden biri olarak gördüğü Millî Mücadele aleyhinde oldukça keskin ve ağır yazılar kaleme alan yazar, daha sonradan yaptığı hatanın farkına varmış ve Atatürk İlke ve İnkılaplarını, 1965 yılında ölümüne kadar savunmuştur. Keza o, önceleri Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele Hareketi'ni büyük devletler tarafından istenilen ve devamına göz yumulan kardeşi kardeşe kırdırma hareketi olarak görmüştür.

Anadolu'da başlamış olan Kuva-yı Milliye hareketinin lider kadrosunun İttihat ve Terakki'nin içerisinde çıktığını düşünmesi, hareketin tabanını taşradaki İttihat ve Terakki teşkilatları ile kulüplerinin oluşturması Refik Halid'in, Millî Mücadele'yi İttihatçı bir hareket olarak görmesine neden olmuştur. Ayrıca kendisi yeniden bir savaşa başlamak yerine bir an önce kalıcı barışın yapılmasından yana bir tavır takınmıştır.

Neticede siyasi ve askerî gelişmeler Refik Halid'in düşündüğü gibi gelişmemiş ve Türk ulusu 1919'dan başlamak üzere 1922 yılına kadar olağanüstü şartlarda emperyalizmi vatanından arındırmayı başarmıştır.

Bu araştırmada, İzmir'in işgali sırasında İstanbul'da Damad Ferid Paşa Hükümeti döneminde Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü görevini yürütmüş olan Refik Halid Karay'ın, bu önemli olaya ilişkin olarak eserlerinde verdiği bilgilerden hareketle çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Karay, mütareke döneminde Damad Ferid Paşa'nın 1919 ve 1920 yılında kurduğu hükümetlerde iki defa Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. O dönem için hemen hemen en önemli ulaşım ve haberleşme müessesesi konumunda bulunan Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü ve taşra teşkilatı, Türkiye'de yaşanan önemli olayların analiz edilmesinde hayati bir öneme sahiptir. Örneğin 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgaliyle ilgili ilk haberler bu kurumun İzmir teşkilatı kanalıyla İstanbul'a aktarılmıştır. Söz konusu olayın yaşandığı sıralarda da Refik Halid Karay kurumun başındadır ve olayları dakika dakika takip etmiştir. Elde ettiği bilgileri hükümet üyeleri ile paylaştığı gibi sonraki yıllarda da İzmir'in işgali sırasına yaşamış olduğu badireyi yeniden kaleme almıştır. Bu araştırmada İttihat ve Terakki dönemi ile Millî Mücadele devrinde muhalif tavırlarıyla ön plana çıkan ve yine İzmir'in işgaline İstanbul Hükümeti'nin penceresinden bakmış olan Karay'ın tespitleri temelinde İzmir'in işgali değerlendirilmeye çalışılmıştır.¹

İzmir'in İşgal Süreci ve Yaşanan Önemli Olaylar

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra yapılan işgal faaliyetleri içerisinde İzmir'in işgali ayrı bir önem arz etmektedir. İzmir o dönemde Türkiye'nin ikinci büyük şehri olduğu gibi sahip olduğu liman ve bu limanın hinterlandından dolayı mühim bir ticaret şehriydi. Dahası İzmir, Anadolu'nun Ege Denizi'ne açılan kapısı konumundaydı. Şehrin bu stratejik önemi asırlar boyunca ona ayrı bir anlam yüklemiştir.²

I. Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli antlaşmalarda Rusya'nın onaylaması koşuluyla İzmir ve çevresi İtalya'ya vaad edilmişken, Paris Barış Konferansı'nda bu anlaşmadan vazgeçilmiş ve bölgenin Yunanistan'a bağlanması kararlaştırılmıştır. İngiltere'ye göre bu bölge ve çevresi kuvvetli bir

¹ Yenal Ünal, *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 65-68.

² Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, haz. Enis Şahin, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 81-84.

İtalya yerine zayıf ve İngiltere'nin her istediğini yerine getirebilecek komunda bulunan Yunanistan'a bırakılmıyordu. Nitekim İtalya zamanla bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır.³

Türkler tarafından Paris'te alınan kararların öğrenilmesinden sonra şehrin işgal edilme tehlikesinin daha arttığı kesin olarak anlaşılmıştır. İşgal haberlerinin iyiden iyiye kendini hissettirdiği bu süreçte İzmir Müdafaa-yı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. İzmir'in hukukunu savunma istikametindeki teşkilatlanma çalışmaları o dönemde Vali ve XVII. Kolordu Komutanı olarak vazife gören Nureddin Paşa tarafından harekete desteklenmekteydi. Nureddin Paşa ilerleyen günlerde şehrin feci bir akıbetle karşılaşması durumunda hazırlıksız yakalanılmaması istikametine adımlar atmaya çalışmıştır. Çok geçmeden Damad Ferid Paşa Hükümeti, Nureddin Paşa'nın bu faaliyetlerinden rahatsız olmak suretiyle onu görevden almıştır. Yerine İzzet Paşa'yı (Kambur İzzet) Vali, Ali Nadir Paşa'yı, XVII. Kolordu komutanı olarak atamıştır. Bu değişiklikteki maksat, İzmir'in işgal edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek direniş ruhunu tamamen ortadan kaldırmak ve İtilaf Devletlerini sınırlendirmemektir. Bu yeni atamalar İzmir'in işgale karşı direncine ciddi bir darbe vurmuştur. Damad Ferid Paşa Hükümeti, İtilaf Devletlerini kızdırmama yönünde bir tavır takınmıştır. Ancak takınılan bu tavır memleketin ikinci büyük şehrinin kaderine son derece olumsuz yansımıştır.⁴

İlerleyen günlerde Paris'ten gelen haberlerin doğru olduğu resmî kanallardan da teyit edilmiştir. Şöyle ki İzmir'de yaşayan Rumları harekete geçirerek birtakım karışıklıklar çıkaran Yunanistan, daha sonra bölgede güvenliğin tamamen yitirildiği tezini ileri sürmüştür. Ayrıca İtilaf Devletlerini bölge halkının çoğunluğunun Rum olduğuna ve onların güvenliğinin Yunanistan tarafından sağlanması gerektiğine inandırmıştır. İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümeti'ne 14 Mayıs 1919'da vermiş oldukları bir nota ile İzmir'in, mütarekenin 7. maddesi gereği İtilaf Devletleri kuvvetlerince işgal edileceğini tebliğ etmişlerdir.⁵ Fakat vermiş oldukları ikinci bir notada bu işgalin İtilaf Devletleri adına Yunanistan tarafından gerçekleştirileceğini bildirmişlerdir. Damad Ferid Paşa Hükümeti yaşanan bu gelişmeleri, ciddi bir

³ Günver Güneş, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", *Askeri Araştırmalar Dergisi*, Sayı 9, 2007, s. 23.

⁴ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 27-28.

⁵ Resul Yavuz, "The View and the Attitude of Allies High Commissioners Toward İstanbul During the Declaration of Natinoal Pact", *Tarih ve Günce Dergisi*, Sayı 1, 2017, s. 283.

teпки vermeksizin âdeta seyretmiştir. Yurtseverler arasında İzmir'in işgal edileceği haberi büyük bir üzüntü yaratmıştır. Yüzyıllardır Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası konumunda bulunan, sosyal, ekonomik ve ticari yönden her daim yeni gelişmelere öncülük etmiş olan İzmir'in, Yunanların eline geçeceği haberi Anadolu'da dehşet etkisi yaratmıştır. Yunanların bölgeye ilişkin emelleri zaten bilinmekteydi. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Damad Ferid Paşa Hükümeti'nin göstermesi gereken tepkiyi halk kendi imkânları çerçevesinde göstermek için olağanüstü bir gayretin içerisine girmiştir. Halk, 14 Mayıs'ı 15 Mayıs'a bağlayan gece Bahri Baba Parkı'nda toplanarak "*Redd-i İlhak*" adlı bir beyannameyi okumuş ve kabul etmiştir. Bu beyannameyle vatanperverler yüzyıllardır Türklerin hâkimiyetinde bulunan İzmir şehrinin bir Türk yurdu olarak kalması için her alanda mücadeleye girecekleri hususunda sözleşmişlerdir.⁶

15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'e, Yunanlar asker çıkarmaya başladılar.⁷ İşgal birliklerini taşıyan gemiler daha görünmeden, Kordonboyu ve Pasaport dolayları onlarca Rum ve Yunan uyruklular tarafından bayram yerine çevrilmişti. Saat 7:30 sıralarında ilk birlikler karaya çıkarak Punta ve Pasaport karakollarını işgal ettiler. Saat 8:55'te Pasaport'a yanaşan Patris ve Atronitos gemilerinden çıkan Efzon Alayı karaya çıktı. Temistokles gemisi ise 5. Piyade Alayını Punta iskelesine çıkardı. Bunlar Punta'dan ilerleyerek Kadifekale'yi işgal edeceklerdi. Efzon Alayı, Hrisostomos tarafından takdis edildi. Saat 10:00 sıralarında, Yarbay Stavriani kumandasındaki Efzon Alayı, Pasaport'tan Konak Meydanı'na doğru yola çıktı. Efzonlar Saat Kulesini geçip Kemeraltı'nın girişine yöneldikleri sırada Rum milislerin başındaki Teğmen Yani, açılan ateş sonucu elindeki Yunan bayrağı ile atından yuvarlandı. Çünkü bu muntıkada bulunan Türklerden, Efzon Alayı üzerine ateş açılmıştı. Yunan Efzon Alayı bir süre sonra toparlanıp Türkler üzerine makineli tüfekle ateş açtı. Sonra namlular Sarıkışla'ya yöneltildi, burası yarım saat boyunca aralıksız makineli tüfek ateşine tutuldu. Yayılım ateş karşısında Kemeraltı'nın girişindeki Türkler hâpishane ve silah depoları yönüne kaçışmaya başladılar. O sırada silah depolarında yağma hâlâ devam etmekteydi. Efzon askerlerinin burada açtıkları ateş sonucu elliye yakın Türk katledildi. Kışlanın bitişiğindeki Giritli Sait Ağa ile Bahri Efendi'nin

⁶ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2010, s. 115.

⁷ Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2013, s. 174.

kahvelerinde ve Askeri Kırathane'de bulunan Türklerin çoğu kaçamayaarak öldürüldüler. Türk dükkânlarının toplu hâlde bulunduğu Başoturak mevkiine gelen Yunanlar buradaki dükkânları yağma etmekle kalmayıp sahiplerinin ceplerindeki paraları da zorla aldılar. Bir başka Yunan kolu da Karataş, Kokaryalı (Güzelyalı), Göztepe yönüne ilerlemişti. Burada yerli Rumlar tarafından mimlenen Türk subaylarının evlerine girilmişti. Sarıkışla'da ise tam bir şaşkınlık ve karışıklık hüküm sürüyordu. Dakikalardır süren kurşun yağmuru, Ali Nadir Paşa'nın makam odasından sarkıttığı beyaz perdeyle kesildi. Kışladakiler önde Ali Nadir Paşa olmak üzere yavaş yavaş dışarı çıktılar. Yunan subayının Ali Nadir Paşa'yı tokatlamasından cesaret alan Efzonlar ve yerli Rumlar "Zito Venizelos" diye bağırmayan subay ve erleri öldürmeye başladılar.⁸ Saat Kulesi ve deniz kıyısı arasındaki alana getirilen subay ve erlerin üzerinde bulunan paraları, kıymetli eşyaları gasp edildi. Pasaport'a doğru yola çıkarılan XVII. Kolordunun üzerine yerli Rumlar tarafından taş, tuğla vb. şeyler atıldığı gibi Rum kızları dahi kafile üzerine silah boşaltıyorlardı. Anadolu Bankası önünde ve Pasaport İşkesi'nde bulunan Leon Torpidosundan açılan yayılım ateşleri sonucu XVII. Kolordu, 40'a yakın kayıp vermiştir.⁹

"Zito Venizelos" demediği için Askerlik Şubesi Başkanı Miralay Süleyman Fethi Bey, süngülenerek şehit edilmiştir.¹⁰ İngilizlerin işgali altındaki postanede telgrafçılar, ölümü göze alarak gizlice birkaç merkeze şu telgrafı çektiler: "İzmir Yunanlar tarafından işgal olundu. Şehirde katliam bütün şiddetle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allah'ını, dinini seven vatan ordusuna imdat etsin" Sarıkışla'daki olaylar Valilik binasında da tekrarlanıyordu. İki yönden kurşun yağmuruna tutulan Valilik binasında Vali İzzet Bey ve Maşatlık mitinginden sonra gelen heyet mensupları bulunuyordu. Bulunan iki yatak çarşafı binadan sarkıtılarak ateşkes istendi. Vali İzzet Bey'in makamına çıkan Efzon askerleri Valiye iyi davranmalarına rağmen diğerlerini süngü ve dipçik darbeleriyle Pasaport'a doğru götürmeye başladılar. Vali İzzet Bey, Jandarma Kumandanı ve diğerleri elleri havada "Zito Venizelos" diye bağırarak yürüyorlardı. Tuzla Müdürlüğü önünde Vali

⁸ Yenal Ünal, "Millî Mücadele: Mondros Mütarekesi'nden Sevr Antlaşması'na Türkiye'de Yaşanan Siyasi Gelişmeler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-Kurtuluş, Kuruluş ve Modernleşme (1920-1938)*, Ed. Nurgün Koç, Cilt 1, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 113-117.

⁹ Güneş, *a.g.m.*, s. 26-27.

¹⁰ Muhammed Güçlü, "İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatin Kaleminden: İzmir'de Neler Oldu 1336 Kitapçığı Üzerine", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 22, 2011, s. 72.

İzzet ve oğlu bir arabaya bindirilerek götürüldü. Kısacası, 15 Mayıs 1919'da Yunanların İzmir'i işgali¹¹ sırasında Pasaport iskelesi civarında başlayan olaylar kısa sürede şehirdeki Yunanların, Türkleri tacize, hakarete hatta mezalime varacak eylemlerine yöneltmiştir.¹²

İşgal hareketi sadece İzmir'le sınırlı kalmadı çevre kazalara da yayıldı. Bu ilk Yunan işgal faaliyeti Ayvalık-Akhisar-Nazilli hattında durdu. Bu gelişme üzerine İtalyanlar da Kuşadası'nı işgal ettiler. İtalyanlar ile Yunanlar uzlaşarak Büyük Menderes nehrini aralarında sınır kabul ettiler. Gerçekleşen işgal sırasında Vali ve Kolordu Komutanı karşı bir hamlede bulunmadığı gibi askerlerin kışlalarını terk etmemeleri yönünde talimat verdiler. Kısacası şehri idare eden yöneticiler, işgali en başından itibaren kabullendiler. Böylece kent kısa sürede Yunan kuvvetlerinin kontrolüne girdi.¹³

Daha ilk günlerde yaşanan çatışmalarda çok sayıda Türk askeri ve sivil halk katledilmiştir. Konak meydanında Türkler tarafından Efzon Alayına gösterilen tepki aslında işgalin, Türkler tarafından kabul edilmeyeceğini ve mücadeleye girişileceğini ifade ediyordu. Yunanlar tarafından İzmir'in işgal altına alınması bütün yurttaki dehşet etkisi yarattı. Mütarekeyle barışa kavuşacağını bekleyen Türk milleti en güzide şehirlerinden birinin daha düşmanın eline geçmesini üzüntüyle karşıladı. Bu işgal aynı zamanda yeni işgallerin habercisi konumundaydı. Önlem alınmadığı, Türk milleti yekvücut olmadığı, siyasi çıkarlarını milletin çıkarları üzerinde gören politikacıların halkı, fikrî manada bölen düşüncelerinin önüne geçilmediği sürece işgal sahaları daha da genişleyecekti. Kısacası İzmir'in işgali Türk milletine olayların vehametini açık ve çok net bir biçimde göstermiştir. Bu nedenle ülke genelinde birçok miting, protesto yürüyüşü ve gösteriler tertip edilerek işgal konusunda İtilaf Devletlerinin temsilcilerine ve hükümete protesto telgrafları çekilmiştir. İzmir'in işgali, Türk milletinde doğmaya başlayan Millî Mücadele azmini en üst seviyelere çıkarmıştır. Çünkü İzmir'in işgali çok önemli bir semboldü. Bu sembol bütün Anadolu'yu ifade

---

¹¹ Bilge Umar, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2002, s. 28-35.

¹² Güneş, *a.g.m.*, s. 28.

¹³ Mesut Çapa, "Millî Mücadele Döneminde İzmir ve Çevresinde Kızılay (Hilal-i Ahmer)in Faaliyetleri", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*, haz. Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 53.

etmekteydi. Anadolu'nun mühim bir numunesi konumunda bulunan İzmir'in işgal edilmesi ve bu işgal sırasında hunharca kan dökülmesi, aynı zamanda bütün yurdun aynı akıbetle karşılaşması vaziyetini ifade ediyordu. Buradan hareketle bu işgal olayının, fitili zaten ateşlenmiş olan Millî Mücadele Hareketi'nin, Anadolu'da daha da kökleşmesine vesile olduğunu belirtmek gerekmektedir.¹⁴

İzmir'in İşgali ve Posta-Telgraf Umum Müdürü Refik Halid Karay

Mütareke döneminde Ahmet Tevfik Paşa Kabinesi'nin dağılmasından sonra yeni kabineyi 4 Mart 1919 tarihinde Damad Ferid Paşa kurmuştur. Bu hükümet döneminde de diğer hükümetlerde olduğu gibi sık sık kabine değişiklikleri yaşanmıştır. Bu hükümet döneminde Posta Nazırlığı görevini üstlenen Mehmet Ali Bey daha sonradan Dâhiliye Nazırı olmuştur. Bu esnada posta idaresinin kabine değişikliklerinden etkilenmemesi için umum müdürlüğüne dönüştürülmesi düşünülmekteydi. Nitekim bu düşünce gerçekleşmiş ve nezaret, Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür.¹⁵ Damad Ferid Paşa, özellikle bu dönemde hayatî öneme sahip olan bu müessesenin başına Düyûn-ı Umûmiye Müfettişlerinden Ermeni Oksan Efendi'yi getirmeyi planlamaktaydı. Ancak onun bu düşüncesi kabine üyelerinin şiddetli itirazlarına maruz kalmış ve Sıhhiye Eski Umum Müdürü Adnan Adıvar Bey'in teşviki, Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in aracılığı ve Refik Halid Karay'ın bizzat isteği doğrultusunda Damad Ferid Paşa Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü'ne Refik Halid'i atamış¹⁶ ve 12 Nisan 1919 tarihinde görevine resmen başlamıştır.¹⁷

Refik Halid, Umum Müdür olması nedeniyle *Sabah* gazetesindeki yazılarına da son vermiştir.¹⁸ Karay'ın bu memuriyeti ile ilgili irade aynı gün akşam arz olunmuş ve ertesi günü çıkmıştır. Böylece Refik Halid, o dönemde devlet makamlarının en büyüklerinden biri olan Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'nün başına geçmiştir. Refik Halid makamında geçirdiği

¹⁴ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s. 169-170.

¹⁵ *Düstur*, 12 Nisan 1335 (12 Nisan 1919), İkinci Tertip, Cilt II. Kararname No: 115.

¹⁶ Behcet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 12. Bs. Varlık Yayınları, İstanbul 1985, s. 88.

¹⁷ Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab -Mütareke Devri Anıları-*, 2. Bs. İnkılap Yayınevi, İstanbul 1992, s. 118-122.

¹⁸ Şerif Aktaş, *Refik Halid Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 46; Refik Halid'in bu gazetedeki tespit edilebilen en son yazısı "Dost Sözü" isimli makalesidir. Ayrıntılı bilgi için bk. *Sabah*, Nu 10561, 10 Nisan 1919.

ilk gününde nezaretin umum müdürlüğüne çevrilmesi keyfiyetinin, kabine buhranlarından etkilenmeyerek sabit bir idareye kavuşmak maksadına yönelik olduğunu belirten ve ayrıca memurlara kesin tarafsızlık tavsiyesinde bulunan bir tamim yayımlamıştır. Selefî Mehmet Ali Bey, yalnız Rana Bey'i istifaya sevk etmiş, Posta İşleri Müdüriyeti'ne henüz kimseyi tayine vakit bulamamıştı. Kendisi evvela yeni tayin işini halletmiştir. Tayin ettiği memurlar idarenin seçkin şahsiyetleridir. Teşkilatta bütün telkinlere karşı herhangi bir tasfiye hareketine girişmemiştir. Karay bu önemli vazifeyi üzerine aldıktan sonra kesin olarak politikanın da içine girmiş oldu.¹⁹

Yapılan kabine değişikliğinden sonra, Damad Ferid Paşa Hükümeti de selefleri gibi bir idare-i maslahat kabinesi hâlini almıştı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda ise faaliyetler azalmıştı. Cemal Bey bir müddet ikinci reis olarak çalıştıktan sonra, 26 Nisan 1919 tarihinde Konya Valiliği'ne atanmıştı. Yeni Ayan üyelerini de Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarları hoş gözle görmemişlerdi.²⁰ Refik Halid, Posta ve Telgraf İdaresi'nin başına geçtiği zaman teşkilat en karışık devrelerinden birini yaşıyordu. İşgal orduları ile beraber ecnebi postaları da işlemlere başlamış, telgraf hatlarından en mühimlerini de İngiliz ve Fransız askerlerinin ellerine teslim mecburiyeti hâsıl olmuş, bütün telgraf hatları harpte tamir görmediğinden ve aşındığından âdetâ kullanılamaz bir hâle gelmişti. Ayrıca muhasebe işleri de içinden çıkılmaz bir durumda idi. Karay, bir taraftan bu işleri düzeltmeye uğraşırken diğer taraftan da tavsiye ve iltimas için gelenlerle meşgul oluyordu.²¹

Onun bu faaliyetleri devam ederken, I. Dünya Savaşı'nın galipleri olan İtilaf Devletleri savaş öncesi ve savaş yıllarında kurguladıkları gizli antlaşmaları uygulamaya başlamışlardı. Rusya'nın savaştan çekilmesini de fırsat bilen bu devletler Ege Bölgesi'nin Yunanlarca işgal edilmesini desteklemişler ve nitekim yukarıda da temas edildiği üzere 15 Mayıs 1919 tarihinde Konak meydanında kanlı çatışmaların akabinde İzmir, Yunanların kontrolüne geçmiştir. İzmir'in Yunanlar tarafından işgali, Anadolu'da Türkler arasında hem dehşet hem de büyük bir üzüntü yaratmıştır. Bu gelişmeler savaştan sonra tedirgin ve gergin bir ortamda bekleyiş hâlinde olan Türk milletine, sivil ve askerî teşkilatlarda görev yapan her kademedem memura, Mondros Ateşkesi ve akabinde imzalanacak barış antlaşmasının

¹⁹ Mehmet Nuri Yardım, *Refik Halid Karay -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler-*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2002, s. 16.

²⁰ Karay, *a.g.e.*, s. 124-125.

²¹ Nihat Karaer, *Tam Bir Muhallif Refik Halid Karay*, Temel Yayınları, İstanbul 1998, s. 67-68.

ülkeyi âdeta felakete sürükleyeceği gerçeğini bildirmiştir. Bu nedenle ülkenin birçok bölgesinde gösteriler yapılarak, her yere telgraflar çekilerek, Yunan işgali protesto edilerek, birçok kongreye zemin hazırlanmıştır. Kısa vadede önemli sonuç alınamamakla birlikte, bu kongreler ülkede millî bilincin üst bir seviyeye tırmanmasına vesile olmuştur. Kısacası İzmir'in, Yunanlar tarafından işgali halkı uyandıran, onlara Türk topraklarının birer ikişer elden gitmeye başladığını gösteren önemli bir olay, âdeta bir dönüm noktasıdır. Nitekim bölgenin işgal edilmesinden kısa bir süre sonra "*Redd-i İlhak Cemiyeti*" kurulmuş ve bu cemiyet düşmanla mücadele edilebilmesi için her türlü teşkilatlanma ve silahlanma faaliyetlerine öncülük etmiştir. Bu cemiyete benzer mahiyette ülkenin pek çok noktasında yeni cemiyetler bölgesel temelde mücadele etmek amacıyla teşekkül etmişlerdir.

Refik Halid Karay, bu görevi sırasında birçok önemli olaya tanıklık etmiştir. Hatta hükümetteki nazırların çoğuna göre, olayların daha çok içinde bulunmuştur. Bu dönemde yaşanan gelişmeleri sıcağı sıcağına izlemiş ve hükümete bildirmiştir. Karay, İzmir'in işgal edileceğini ilk öğrenen kişilerden biriydi. İşgalin hemen öncesinde İzmir'deki posta müdür vekili İzmir'in işgal edilmek üzere olduğunu bildiren bir telgrafı merkeze bildirmişti. Ancak gerek nazır gerek sadrazam habere inanmamışlardı. İzmir Valisi'ne gönderilen şifreli bir telgrafla "tahrik edici ve heyecan verici haberlerde bulunan" müfettiş Muvaffak Bey'in hakkında derhâl soruşturma açılmasını, tevkif edilmesini ve İstanbul'a gönderilmesini istemişlerdi.²²

İzmir'de Maliye Müfettişi olan Muvaffak Bey, işgali öğrenerek posta ve telgraf idaresine bildirmişti. Refik Halid, bu konuda hem Sadrazam Damad Ferid Paşa'yı hem de Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'i eleştirmektedir. Karay, gerek Damad Ferid'in gerek Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in, bu önemli siyasi gelişmeyi İstanbul'a bildiren memurların siyasal kimliklerine bakarak onları İttihatçı olarak görmeleri nedeniyle İzmir'deki gelişmeleri de bu kişilerce organize edilmiş bir hareket olarak değerlendirdiklerini belirtmektedir.²³

²² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, Dâhiliye Nezareti Kalemî Mahsus Müdüriyeti, 14.05.1919, Dosya No: 51-I, Vesika No: 57.

²³ Bayram Arslantaş, *Refik Halid ve Millî Mücadele*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003, s. 8-9.

Refik Halid, İzmir'in işgali sırasında Damad Ferid Paşa Hükümeti'nin tavırları ve kendi düşünce yapısı ile olaylara bakış açısını sonradan anılarında sorgulamış, gelişen olaylarla ilgili olarak şu bilgileri nakletmiştir: *"Fakat mademki doğruları konuşuyoruz, şurasını itiraf edeyim ki ben de o sırada onların bu hareketlerini muhakeme edecek ve kusurunu görecektir hâlde değildim. Ancak üzerinden zaman geçtikten sonradır ki daha iyi görebiliyorum, zaten o zaman bunları görebilseydim, elbette kör kör parmağım gözüne hareket etmezdim. Ben de o zaman her hadise arkasında hortlamış bir İttihatçılık görüyordum ve onunla mücadele için, gözümü husumet bürümüş, sağımı solumu iyi sezemiyordum."*²⁴

İzmir'in işgali üzerine 15/16 Mayıs 1919 gecesi Damad Ferid Paşa Hükümeti istifa etti.²⁵ Bu arada Refik Halid telgrafla alabildiği bütün haberleri sadrazama bildirmekteydi. 19 Mayıs'ta kabinedeki bazı küçük değişikliklerle II. Damad Ferid Paşa Hükümeti kuruldu ve Dâhiliye Nezareti'ne Ali Kemal Bey getirildi.²⁶ Ancak İzmir'in işgali yalnız şehirle sınırlı kalmadı. Yunan kuvvetleri civarda ileri hareketlerine devam ediyorlardı. Refik Halid, telgraf merkezine gönderdiği bir tamimde *"Siz askersiniz, asker sayılırsınız, en son dakikaya kadar vazife ve makine başında duracak ve merkezî hadiselerden haberdar edeceksiniz"* demişti.²⁷ Bu emre bütün telgraf memurları uymuşlardı.²⁸

Bu arada II. Damad Ferid Paşa kabinesinin kurulduğu gün; Trablusgarp Savaşı'ndan bu yana özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında çeşitli cephelerde büyük muzafferiyetler kazanmış olan Mustafa Kemal Paşa, IX. Ordu Kıtaat Müfettişi²⁹ sıfatıyla Samsun çevresinde yerel halkla Rumlar arasındaki karışıklıkların önlenmesi için Samsun'a gönderilmişti.³⁰ Dönemin en kudretli komutanlarından biri olan Mustafa Kemal Paşa, II. Meşrutiyet devrinden bu yana meydana gelen her türlü gelişmeyi dikkatle izlemiş, zaman zaman İttihat ve Terakki Fırkası'nı ciddi ölçüde eleştirmiş ve on yıllık savaş döneminde çok önemli noktalarda vazifede bulunmuştur. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a gelen Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919 tarihinde

²⁴ Karay, *a.g.e.*, s. 140.

²⁵ Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları, Edebiyat Yayınevi, Ankara [t.y.], s. 28.

²⁶ Kocatürk, *a.g.e.*, s. 30.

²⁷ Karay, *a.g.e.*, s. 153.

²⁸ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cem Yayınevi, [t.y.], s. 302.

²⁹ 15 Haziran 1919'dan sonra adı 3. Ordu'ya dönüştürüldü.

³⁰ Azmi Süslü, Mustafa Balcıoğlu, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 6.

de Havza'ya vasıl olmuş ve 15 Mayıs'ta İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte başta "Redd-i İlhak Cemiyeti"nin faaliyetleri ve ülkenin birçok yerinde meydana gelen protesto hareketlerini yakından takip etmiştir. Nitekim 28-29 Mayıs 1919 günü Havza'dan bütün memlekete, kumandanlara ve mülki amirlere millî teşkilat kurmaları, miting tertip etmeleri yolunda bir tamim göndermiştir. Yaşanan olaylar nedeniyle ülkede gerginliğin gittikçe arttığı bu dönemde Aydın'daki "Redd-i İlhak Cemiyeti" Anadolu'nun diğer şehir ve kasabalarına telgraflar göndererek, halkın silahlanıp İzmir'e doğru akın akın gelmesini istiyordu. Damad Ferid Hükümeti tarafından müthiş bir karışmaya sebebiyet vermesi pek mümkün bir olay olarak görülen bu hareket, mütareke mucibince umumî işgal ve İstanbul'un kaybı ile neticelenebileceği düşüncesiyle önlenmek istendi. Bu amaçla Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, "Redd-i İlhak Cemiyeti" tarafından verilecek telgrafların katiyen kabul edilmemesi ve tazyik altında kalınsa bile çekilmemesini³¹ Refik Halid'e emretti.³² Bu emir üzerine Refik Halid, Posta ve Telgraf Başmüdüriyetlerine 16 Haziran 1919 tarihinde şu genelgeyi göndermiştir: "Redd-i İlhak Cemiyeti tarafından verilecek telgraf namelerinin kabul edilse dahi keşide olunmaması muktedir. Servis olarak katiyen kabul etmemelidir. Hilafında hareket şiddetle mesuliyeti dâi olacaktır."³³

Amasya Tamimi'nin hazırlandığı ve yayımlanmasından beş gün önce Damad Ferid Paşa Hükümeti'nin böylesine bir genelge yayımlaması Mustafa Kemal Paşa'yı derhâl harekete geçirdi. İşgallerin hızla devam ettiği bir ortamda merkezi hükümetin bu tavrına oldukça sert bir tepki verdi. Önce vilayetlere daha sonra umum müdürlüğüne gönderilen telgraflarla, gerekli ve kararlı uyarılar yapıldı. Mustafa Kemal Paşa, Refik Halid'in, hükümetin isteği doğrultusunda vilayetlere gönderdiği genelge karşısında şu telgrafi vilayetlere bildirdi: "Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine Telgrafla Tamim: 1-Müdafaa-yı Millîye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin verecekleri telgrafların keşide kılınmaması hakkında Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesinden umum telgraf memurlarına emir verildiğini duydum. Milletın sadâsını boğarak hukuk-u meşruasını talepten menetmeğe ve vatanın mahvına sebep olmaya matuf olan bu emri, hiçbir namuslu telgraf memurunun icra edeceğini ümit etmem, fakat böyle bir namussuzluğa cüret edecek olanlar olur ise derhâl divan-ı harblere tevdi ve işarını

³¹ Kazım Özalp, *Millî Mücadele I -1919-1922-*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971, s. 33.

³² Bayram Arslantaş, *a.g.t.*, s. 10.

³³ Feridun Kandemir, *Millî Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşındakiler*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul 1964, s. 110-111; Karay, *a.g.e.*, s. 156.

emreylerim. 2- Baladaki emrin kolordulara verildiği. 20 Haziran 1919, Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal''³⁴

Bu gelişmeler, Refik Halid açısından sıkıntılı bir durum yaratmıştı. Telgraf müdürlerinin içine düştükleri duruma bir çare bulmak gerekiyordu. Zira kendisini dinleseler divan-ı harbe verilecekler, Mustafa Kemal Paşa'nın emrini yerine getirirler azl edileceklerdi. Karay, Dâhiliye Nezaretî'ne telgrafla başvurarak, Mustafa Kemal Paşa'nın telgraf haberleşmesine engel olan memurların divan-ı harbe verileceğini ilan ettiğini hatırlatarak, yarını beklemeden hemen kesin teşebbüslerde bulunulması gerektiğini belirtti. Zira emri veren Dâhiliye Nazırıydı ve neticesini düşünmek de ona düşerdi.³⁵

Ali Kemal verdiği cevapta, bu tehditlere önem verilmemesini, hükümet tarafından verilen emirlerin harfiyen yerine getirilmesini istedi. Mustafa Kemal Paşa, 24 Haziran'da, Ali Kemal Bey'i ve 16 Haziran tarihli genelgesinden dolayı da Refik Halid Bey'i padişaha şikâyet etti. Bu telgrafta, merkezin davranışını millet vicdanının hiçbir zaman affetmeyeceğini ve bunun millette merkezî hükümete karşı güvensizlik doğuracağına işaret ediyordu.³⁶

Yaşanan bu gelişmeler bir anda Refik Halid'i, bir cendere içerisine almıştır. Bu olaylardan dolayı Refik Halid, Anadolu'da yürütülen millî harekete karşı daha sert bir muhalif tavır içerisine girmiştir. Nitekim onun Anadolu'daki Millî Mücadele Hareketi'ne ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olan bakışının daha sonradan ciddi bir muhalefet hâline geldiği görülmektedir. Bunun nedenini ise İttihat ve Terakki düşmanlığına ve Millî Mücadele Hareketi'ni de bir İttihatçı hareketi olarak görüp, başarılı olabileceğine inanamamasına bağlayabiliriz. Anadolu'da başlamış olan Kuva-yı Millîye hareketinin lider kadrosunda İttihat ve Terakki içerisinden çıkan kimselerin bulunması, hareketin tabanını taşradaki İttihat ve Terakki teşkilatlarıyla, kulüplerinin oluşturması Refik Halid'in, Millî Mücadele'yi İttihatçı bir hareket olarak görmesine neden oldu. Ayrıca kendisi yeniden bir savaşa başlamak yerine bir an önce kalıcı bir barışın yapılmasından yanaydı.

³⁴ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991, s. 40; Karay, a.g.e., s. 158; Kocatürk, a.g.e., s. 8.

³⁵ Bu işin bir siyasi mesele olmasından dolayı kendi vazifesinin, hükümetin kanun dâhilinde vereceği emirleri usule uygun olarak merkezlere bildirmek olduğuna ifade etmektedir.

³⁶ Karaer, a.g.e., s. 72.

Sonuç

Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı ülkesi çok daha karanlık bir döneme girmiştir. Yıllardır harp meydanlarında büyük fedakârlıklarla ne için savaştığını tam anlamıyla bilmeyen Türk insanı büyük sıkıntılar yaşamıştır. Üstelik harbin bitmesi bir barış dönemini beraberinde getirmemiştir. 25 maddelik mütareke antlaşması, Osmanlı ülkesini tam anlamıyla bir sömürge hâline getirdiği gibi Türk insanını âdeta tutsak pozisyonuna düşürüyordu. Açlıktan, sefaletten, tifo, tifüs, verem, dizanteri ve kolera başta olmak üzere birçok salgın hastalıktan bıkmış Türk insanının önünde ne bir umut ışığı ne de bir kurtuluş reçetesi bulunmuyordu. Mondros Mütarekesi, İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı topraklarını işgal edebilmek için en temel koşulları yine Osmanlı Devleti'ne yazılı olarak kabul ettirdikleri bir belge hüviyetindedir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanması memleket genelinde çok çeşitli tesirlere sebebiyet verdi. Mütareke özellikle Türkler arasında derin bir endişe yarattı. II. Meşrutiyet'le başlayan çalkantılı süreç Osmanlı ülkesinde artık zirve noktasına ulaşmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonraki süreçte bütün Anadolu sahasında I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yorgunluk hâkimdi. Halkın düşmana karşı mukavemet edecek gücü kalmamıştı. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı sonrasında artık savaşın bir an önce bitirilip derhal sulh dönemine geçilmesi arzusunda bulunan Türk milleti ilerleyen dönemlerde, hakiki manada bir sulh döneminin memlekete gelebilmesi için topyekûn ulusun yeniden bir harp sürecinden geçmesi gerektiğini anlamıştır.

Türk ulusuna bu acı gerçeği en net ve kesin bir biçimde hissettiren vaka, İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde İtilaf Devletleri destekli Yunanlar tarafından işgal edilmesidir. Türkiye'nin o dönemde İstanbul'dan sonra en büyük kenti konumunda bulunan İzmir'in kan dökülmek suretiyle işgal edilmesi; Anadolu'nun geriye kalan bölümünde büyük bir dehşet etkisi yaratmıştır. Mondros Mütarekesi ile barış dönemine geçildiğini düşünen Türk halkı bu olayla birlikte emperyalizm ve onun kuklaları karşısında Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yeniden organize olmuştur.

Önemli bir aydın ve edebiyatçı olarak bilinen Refik Halid Karay'ın bir de siyasi yönü bulunmaktadır. Karay, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir, Yunanlar tarafından işgal edildiğinde İstanbul'da Damad Ferid Paşa Hükümeti döneminde Posta-Telgraf Umum Müdürü olarak görev yapmıştır. Bu nedenle Karay, İzmir'in işgal edileceğini ilk öğrenen kişilerden

biridir. İzmir'in işgali günü Posa-Telgraf Umum Müdürlüğü'nün taşra teşkilatı yaşanan bütün baskılara rağmen işgal haberini merkeze anında bildirmiştir. Bununla birlikte Sadrazam Damad Ferid Paşa ve Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey bu önemli siyasi gelişmeyi İstanbul'a bildiren memurların siyasal kimliklerine bakarak onları İttihatçı olarak görmeleri nedeniyle ilk adımda İzmir'deki gelişmelerin de bu kişilerce organize edilmiş bir hareket olarak değerlendirmelerine sebebiyet vermiştir. Ancak işgalin gerçek olduğu ileriye saatlerde kesin olarak anlaşılmıştır.

Dolayısıyla bu fevkalade hadise İstanbul'da ilk anda İtilafçı-İttihatçı kavgasına kurban edilmiştir. İşgalin gerçekleştiğinin tam olarak anlaşılmasından sonra 15/16 Mayıs 1919 gecesi Damad Ferid Paşa Hükümeti istifa etmiştir. Posta-Telgraf Umum Müdürü Refik Halid telgrafla İzmir'den aldığı bütün haberleri sadrazama bildirmiştir. Bununla birlikte İzmir'in işgali yalnız şehirle sınırlı kalmamıştır. Yunan kuvvetleri civardaki diğer il ve ilçelere de işgal eylemi gerçekleştirmişlerdir. Bu olağanüstü hadiseler yaşanırken Refik Halid, İzmir'deki posta idaresine gönderdiği telgraflarla onları sürekli cesur olmaya ve en sağlıklı haberleri merkeze bildirmeye teşvik etmiştir. Diğer bir ifadeyle İzmir'in işgali sırasında o devrin en önemli ulaşım müessesinin genel müdürü sıfatıyla ilgili kurumları haberdar etme görevini büyük bir özveri ve çabayla yerine getirmiştir.

Bununla birlikte Karay, Anadolu'da yeşeren millî harekâtı desteklemek yerine; o dönemde ulusal menfaatlerin aleyhinde her türlü politikaya imza atmış olan Damad Ferid Paşa Hükümetlerini desteklediği gibi Millî Mücadele'nin amacına ulaşmaması için her türlü çabayı sarf etmiş olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bir üyesi olmaktan da geri durmamıştır.

Yıllar sonra kaleme aldığı hatıratında kendisinin büyük bir yanlıgı içerisinde düştüğünü ifade ettiği gibi yaşamının ilerleyen yıllarında da Millî Mücadele ile Atatürk İlke ve İnkılaplarını desteklemiş ve savunmuştur.

KAYNAKÇA

I. Resmî Yayınlar

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, 14 Mayıs 1919, Dosya No: 51-I, Vesika No: 57.

Düstur, 12 Nisan 1335 (12 Nisan 1919), İkinci Tertip, Cilt II. Kararname No: 115.

II. Süreli Yayınlar

Sabah, "Dost Sözü", Nu 10561, 10 Nisan 1919.

III. Kitaplar

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cem Yayınevi, İstanbul [t.y.].

Aktaş, Şerif, *Refik Halid Karay, Akçağ Yayınları*, Ankara 2004.

Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, haz. Enis Şahin, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.

Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2010.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2013.

İnönü, İsmet, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014.

Kandemir, Feridun, *Millî Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul 1964.

Karabekir, Kâzım, *İstiklal Harbimiz*, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

Karaer, Nihat, *Tam Bir Muhalif Refik Halid Karay*, Temel Yayınları, İstanbul 1998.

Karay, Refik Halid, *Minelbab İlelmihrab -Mütareke Devri Anıları-*, 2. Bs. İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1992.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları*, Edebiyat Yayınevi, Ankara [t.y.].

_____, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Cilt IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1991.

Necatigil, Behcet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 12. Bs. Varlık Yayınları, İstanbul 1985.

Özalp, Kazım, *Millî Mücadele*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1971.

Süslü, Azmi; Mustafa Balcıoğlu, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Umar, Bilge, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2002.

Ünal, Yenal, *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.

Yardım, Mehmet Nuri, *Refik Halid Karay -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler-*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2002.

IV. Makaleler

Çapa, Mesut, "Millî Mücadele Döneminde İzmir ve Çevresinde Kızılay (Hilal-i Ahmer)in Faaliyetleri", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*, haz. Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, ss. 53-68.

Güçlü, Muhammed, "İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden: İzmir'de Neler Oldu 1336 Kitapçığı Üzerine", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt X, Sayı 22, 2011, ss. 65-75.

Güneş, Günver, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", *Askeri Araştırmalar Dergisi*, Sayı 9, 2007, ss. 23-55.

Ünal, Yenal, "Millî Mücadele: Mondros Mütarekesi'nden Sevr Antlaşması'na Türkiye'de Yaşanan Siyasi Gelişmeler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-Kurtuluş, Kuruluş ve Modernleşme (1920-1938)*, Ed. Nurgün Koç, Cilt 1, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019, ss. 92-150.

Yavuz, Resul, "The View and the Attitude of Allies High Commissioners Toward İstanbul During The Declaration of Natinoal Pact", *Tarih ve Günce Dergisi*, Sayı 1, 2017, ss. 281-304.

V. Tezler

Arslantaş, Bayram, *Refik Halid ve Millî Mücadele*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.